

in Situ

Archaeologica

vol.14

in Situ Archaeologica

© Göteborgs universitet 2020
ISSN 2000-4044

www.insituarchaeologica.com

Artiklar i in Situ granskas av anonyma referenter i redaktionskommittén.

Ansvarig utgivare

Kristian Kristiansen

ansvarig@insituarchaeologica.com

Redaktörer

Håkan Petersson

Marianne Lönn

Tony Axelsson

redaktion@insituarchaeologica.com

Teknisk redaktör och grafisk form

Lisa K Larsson

Engelsk språkgranskning

Judith Crawford

Finansiärer

Bohusläns museum, Göteborgs universitet, Kulturmiljö Halland,
Statens Historiska Museer Arkeologerna

in Situ

Archaeologica

in Situ vol.14

Sid 81–108

www.insituarchaeologica.com

© Göteborgs universitet 2020

ISSN 2000-4044

Ola Kadefors

Länsstyrelsen Hallands län

ortolansparv@gmail.com

¹⁴C-datering, hus och bebyggelseutveckling

A large prehistoric site, Stafsinge 133, was excavated in 2016 near Falkenberg, Sweden. Mainly, archaeological remains from late Bronze Age and early Iron Age were found. Only three of the 26 houses were dated to an earlier period. No remains occurred from later periods. The question is whether this is a general circumstance in the surrounding landscape. Therefore, a study was carried out of all ¹⁴C-analyses from archaeological investigations in three parishes nearby Stafsinge 133. The study involved all prehistoric houses that have been excavated in the area. Since 1986, 268 ¹⁴C-samples from 49 prehistoric sites have been analysed. The total number of houses included was 100. The study of ¹⁴C and prehistoric houses showed that the period most likely to be expected at an archaeological excavation in the area around Falkenberg is between 1000 BC and the year 0. The study also showed that ¹⁴C-analysis was much more commonly performed at excavations before 1998 than after that year.

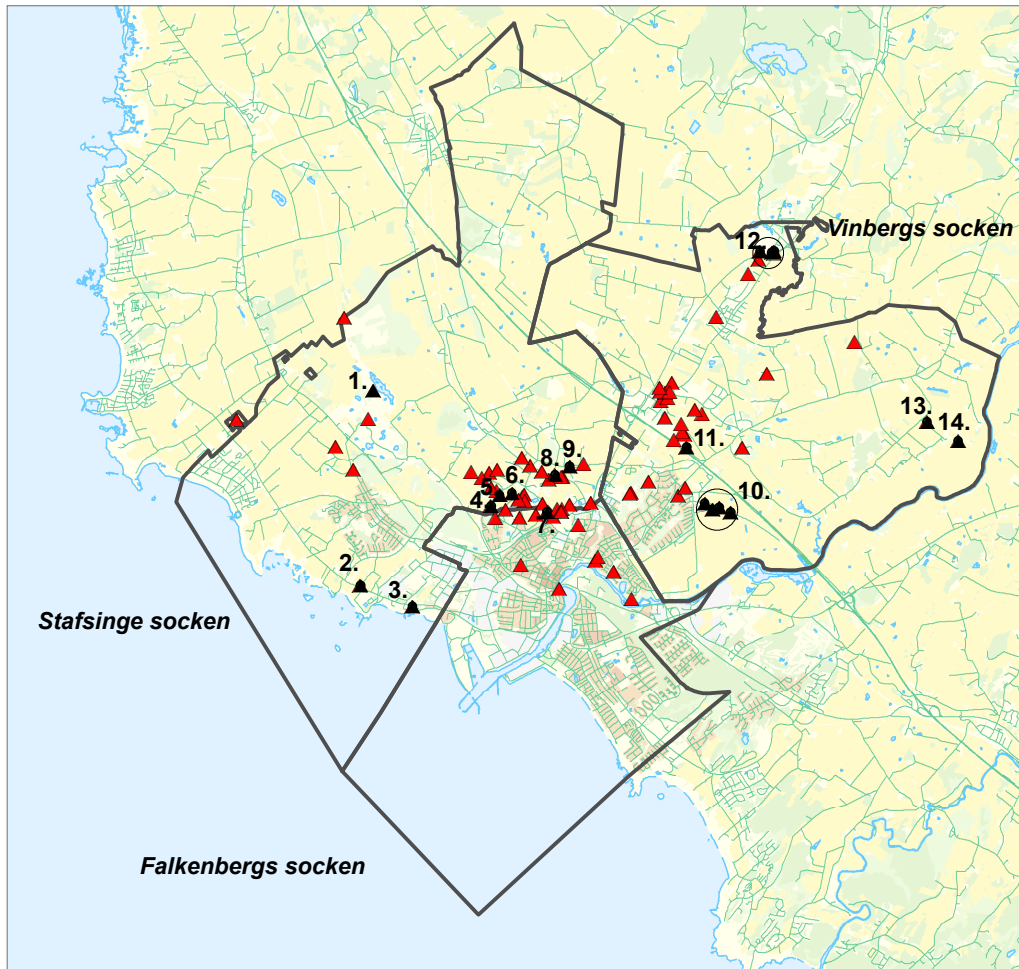
Inledning

Under sensommaren och hösten 2016 utförde Kulturmiljö Halland en arkeologisk undersökning av ett stort förhistoriskt boplatsoområde i Stafsinge socken (Stafsinge 132, 133 och 148), Falkenbergs kommun. Vid undersökningen av den största av dessa fornlämningar, Stafsinge 133, påträffades inom ett 29 555 m² stort område boplatslämningar från framför allt bronsålder och förromersk järnålder. Inom ytan fanns totalt 26 stolphus som i huvudsak härrörde från någon av dessa två perioder. Fornlämningen innehöll även lämningar från senneolitikum (framförallt i form av fynd av keramik och hjärtformade pilspetsar) och ett fåtal fynd av keramik från romersk järnålder. I övrigt saknade ytan helt inslag från andra tidsperioder. Med tanke på ytans storlek och topografiska läge är detta intressant. En så pass stor yta borde även innehålla lämningar från flera tider, särskilt då markmiljön var mycket gynnsam för bosättning. För att få en uppfattning om i vilken mån det är ett generellt drag i närområdet att bosättningar uppkommer under bronsåldern och sedan överges efter förromersk järnålder, har här alla de ¹⁴C-analyser som utförts inom Stafsinge, Vinbergs och Falkenbergs sockor sammanställts och analyserats utifrån ett jämförande perspektiv. Dessa tre socknar täcker Ätrans mynning, den norra sidan av ån och även kustområdet norr om Ätrans mynning. Vidare har en sammanställning gjorts av samtliga påträffade förhistoriska hus från undersökningar i de tre socknarna. Sammanställningen innehåller även en diskussion om ¹⁴C-dateringar i ett historiskt perspektiv.

Syftet med sammanställningen är primärt att försöka tydliggöra områdets äldre, övergripande historia, att få en uppfattning om vilka perioder som arkeologin framförallt undersökt inom området och i vilken mån dessa resultat kan relateras till Stafsinge 133.

I föreliggande arbete har samtliga arkeologiska rapporter från sagda tre socknar studerats. Målsättningen har varit att med fokus på förhistoriska hus och ¹⁴C-dateringar sammanställa delar av undersökningarnas resultat i syfte att få en övergripande bild av landskapsutveckling och landskapsutnyttjande i området samt att analysera hur denna bild överensstämmer med resultaten från undersökningen av Stafsinge 133.

Valet av förhistoriska hus och ¹⁴C-dateringar för sammanställningen beror på att de ganska enkelt kan ge en övergripande bild av vilka förhistoriska faser som generellt undersökts i de tre socknarna och vilka faser som varit vanligast förekommande. Grunddata har dels hämtats från Kulturmiljö Hallands ¹⁴C-databas, dels från Kulturmiljö Hallands rapportarkiv. Andra variabler, som skulle kunna ge en fördjupad bild av de undersökta platsernas förhistoria, såsom analys av fyndmaterialet eller makrofossilanalyser, är inte statistiskt redovisat eftersom det skulle göra arbetet alltför omfattande. Vidare har det inte gjorts någon genomgång av socknarnas lösfynd eller någon sammanfattande studie av den generella fornlämningsbilden. Det finns dock en stor medvetenhet om att detta kunde ha

1.

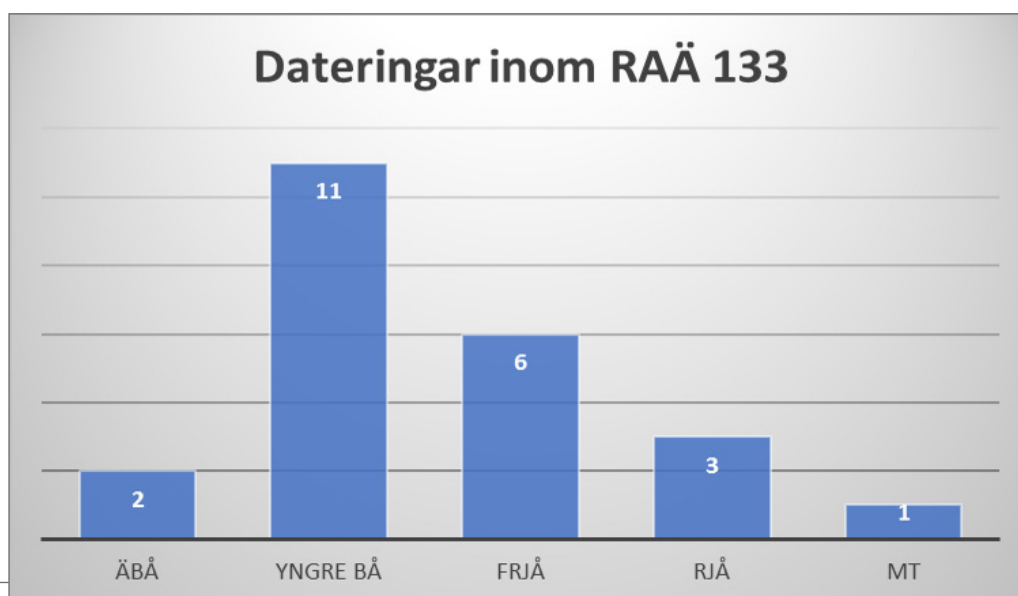
Samtliga fornlämningar som undersökts i Stafsinge, Vinbergs och Falkenbergs socknar, här markerade som röda trianglar. Det totala antalet fornlämningar som i FMIS är registrerade som antingen "Undersökt och borttagen" eller som "Delundersökt" uppgår till 86 stycken. De i texten omnämnda fornlämningarna är markerade med en svart triangel och en siffra, de övriga undersökta fornlämningarna är markerade med en röd triangel. De omnämnda fornlämningarna är 1. Stafsinge 47:1, 2. Stafsinge 26:1, 3. Stafsinge 23:1, 4. Stafsinge 132, 5. Stafsinge 148, 6. Stafsinge 133, 7. Falkenberg 52, 8. Stafsinge 116:1, 9. Stafsinge 117:1, 10. Vinberg 127:1–4, 11. Vinberg 124:1, 12. Vinberg 30:1 och 30:4, 13. Vinberg 98:2, 14. Vinberg 96:2

All excavated prehistoric sites in the parishes of Stafsinge, Vinberg and Falkenberg are marked as red triangles. The total number of prehistoric sites listed in the cultural heritage data web service as 'removed after archaeological excavation', or 'partially excavated', amounted to 86 sites. Sites mentioned in the text are marked by a black triangle and a number, and excavated sites are marked by a red triangle. The mentioned sites are 1. Stafsinge 47:1; 2. Stafsinge 26:1; 3. Stafsinge 23:1; 4. Stafsinge 132; 5. Stafsinge 148; 6. Stafsinge 133; 7. Falkenberg 52; 8. Stafsinge 116:1; 9. Stafsinge 117:1; 10. Vinberg 127:1–4; 11. Vinberg 124:1; 12. Vinberg 30:1 and 30:4; 13. Vinberg 98:2; 14. Vinberg 96:2

bidragit till en mycket mer träffsäker bild av det övergripande historiska förloppet inom Stafsinge, Vinbergs och Falkenbergs socknar. Här har dock fokus lagts på ¹⁴C-dateringar och förhistoriska hus.

Sammanfattning av RAÄ Stafsinge 133

RAÄ Stafsinge 133 är belägen drygt 300 meter väster om Stafsinge kyrka, norr om Falkenbergs centrum. Fornlämningen ligger i en flack betesmark, mellan 32 och 35 meter över havet. Markmiljön utgörs av i huvudsak sand, grusig sand och ett matjordslager på drygt 0,3 meter i tjocklek. I den västra delen av området finns ett bergsimpediment på vilket en stensättning, Stafsinge 21:1, är belägen. Stafsinge 133 påträffades vid en utredning 2009 (Runer 2010) och förundersöktes 2011 (Berger 2012). Vid dessa fältinsatser kunde konstateras, att det inom ytan fanns en stor boplatsslämning. Boplatsten slutundersöktes hösten 2016 av Kulturmiljö Halland (Kadefors & Nilsson 2018) och vid denna slutundersökning påträffades mycket riktigt rikligt med boplatsslämningar inom den schaktade ytan. Totalt inmättes 6 640 förhistoriska anläggningar. Framförallt utgjordes de av stolphål och ur dem kunde totalt 26 stolphus urskiljas. Stolphusen daterades genom ¹⁴C-dateringar och utifrån typologiska bedömningar. Av de 26 stolphusen bedömdes tre vara från senneolitikum eller äldre bronsålder, tolv från yngre bronsålder, nio från förromersk järnålder och två var odaterade. Fornlämningens tyngdpunkt låg således i perioden yngre bronsålder och förromersk järnålder. Stensättningen RAÄ Stafsinge 21:1 förundersöktes i samband med undersökningen av Stafsinge 133 och daterades genom brända människoben till 996–837 BC (2 Sigma), alltså från början av yngre bronsåldern (Kadefors & Nilsson 2018). Vidare påträffades inom Stafsinge 133 också 317 fyndposter med keramik. Av dessa bedömdes 250 fyndposter härröra från yngre bronsålder eller förromersk järnålder (Brorsson

¹⁴C-dateringar inom Stafsinge 133. Grafen inkluderar alla dateringar, även de prover som analyserades vid förundersökningen.

Radiocarbon dates for Stafsinge 133. The graph includes all dates, including samples analysed during the preliminary excavation.

2018). Den övergripande dateringen av keramikmaterialet motsvarade således den generella dateringen av de påträffade stolphusen. Det kan dock tilläggas att det inom ytan även fanns keramik från neolitikum – senneolitikum (Kadefors & Nilsson 2018, Brorsson 2018). Inom Stafsinge 133 analyserades 21 ¹⁴C-prov från slutundersökningen. Från förundersökningen analyserades ytterligare två (Berger 2012). Sammantaget gav dessa dateringar en stark tyngdpunkt i yngre bronsålder och förromersk järnålder. De efterföljande perioderna var mycket svagt förekommande. En ugn (förmodligen en keramikugn) med keramik från romersk järnålder undersöktes, men utöver den påträffades inga lämningar alls från senare perioder än förromersk järnålder.

Arkeologiska undersökningar i Stafsinge, Falkenbergs och Vinbergs socknar – en kort genomgång av socknarnas arkeologi

Området runt Falkenberg och Ätradalen kan betraktas som en tämligen välundersökt del av Halland. Inom Stafsinge, Vinberg och Falkenbergs socknar finns 86 fornlämningar som i fornlämningsregistret är upptagna som antingen *Delundersökta* eller som *Undersökta och borttagna*. Det är att betrakta som en stor andel av den totala andelen registrerade fornlämningar, vilken uppgår till 434 stycken. Med andra ord uppgår de undersökta fornlämningarna till drygt 20% av det totala kända fornlämningsbeståndet. Den vanligaste lämningstypen i området är fyndplatser (lösfynd), totalt 130 stycken. När det gäller övriga fornlämningar utgörs 95 av boplatser och 78 av gravar eller gravfält. Därefter följer en stor spännvidd av olika lämningstyper. Om man tittar närmare på de lämningar som är underkastade någon form av arkeologisk undersökning utgörs dessa av 65 boplatser, 21 gravar/gravfält, två stadslager, två begravningsplatser, en blästplats, en fyndplats, en hållristning, ett grav- och boplatsområde samt en ensamliggande härd. Lämningen, som är upptagen som *Grav- och boplatsområde* är Vinberg 30:4, vilket är en fornlämning med boplatslämningar (stolphål) från bronsåldern och gravar från framförallt vendel- och vikingatid (Artelius & Arcini 1996).

Första gången som en antikvarisk insats förefaller ha utförts i området är 1865 då riksantikvarien mot 16 riksdaler löst in bronser som påträffats i Stafsinge 26:1, ett "kummel" drygt 300 meter från havslinjen i Stafsinge socken (Montelius 1869). Därefter är det glest mellan undersökningarna. Enstaka undersökningar av gravar såsom stensättningar utfördes mellan 1930- och 1970-talet (se exempelvis Lundborg 1968), men den totala mängden undersökningar av gravar eller gravfält uppgår i undersökningsområdet till endast sex undersökta objekt före 1980-talet. Efter 1980 har gravar undersökts vid ytterligare åtta platser. De äldre gravundersökningarna är i regel mindre insatser på en eller ett par dagar. De gravar eller gravfält som underkastats undersökningar på senare år har dock varit av större omfattning. Värt att nämna är särskilt Vinberg RAÄ 30:1, där ett gravfält

från vendel- och vikingatid undersöktes (Artelius och Arcini 1996). Ytterligare några intressanta gravundersökningar är dels Stafsinge 23, där en stensättning i ett klapperstensgravfält undersöktes (Artelius 1993), dels gravfältet Falkenberg 52 som är ett flatmarksgravfält från förromersk järnålder beläget mycket nära Stafsinge RAÄ 133. Det sistnämnda är tämligen nyupptäckt och visar med all tydlighet hur lite somliga lämningar manifesterar sig i landskapet. Gravfältet var helt okänt innan det påträffades vid en utredning (Wranning 2012).

När det gäller bopplatsundersökningar förefaller ingen vara utförd innan 1986. Inför byggandet av Sydgas-ledningen undersöktes den första bopplatsen inom undersökningsområdet. Det var Vinberg 97:1, som grävdes ut 1986 (Lundqvist 1986). Någon riktig ökning av mängden bopplatsundersökningar går dock inte att utläsa ur materialet förrän i mitten av 1990-talet, när stora undersökningar gjordes inför byggnationen av västkustbanan. Dessa utfördes framförallt mellan åren 1996 och 1999. Från de utgrävningarna har flera volymer undersökningsrapporter publicerats (Landskap i förändring, volym 1–5) samt en fördjupad artikelsamling, *Landskap i förändring. Hållplatser i det förgångna, Volym 6* (Carlie et.al. 2004), där dessa undersökningar och deras vetenskapliga resultat ingående beskrivs. Särskilt skall här nämnas undersökningarna av Vinberg 127:1–2 med boplatzlämningar från framförallt bronsålder och förromersk järnålder, men där även neolitiska och mesolitiska lämningar grävdes ut. Dessa undersökningar är de som enskilt innehöll störst förhistoriskt tidsspänn av alla i området utförda undersökningar (Johansson, Streiffert, Wranning 2002). Vidare undersöktes i samband med västkustbanan Stafsinge 116, vilket var en plats med omfattande boplatzlämningar från framförallt yngre bronsålder och medeltid (Nicklasson 2001).

Ytterligare arkeologi inom undersökningsområdet har utförts i Falkenbergs stad, där kyrkoruiner och stadslager undersökts sporadiskt under hela 1900-talet. En mer omfattande arkeologi inne i Falkenbergs stad började dock ej förrän på 1980-talet (Svedberg och Lundqvist 1993). Därefter har flera mindre utgrävningar av stadskärnan utförts.

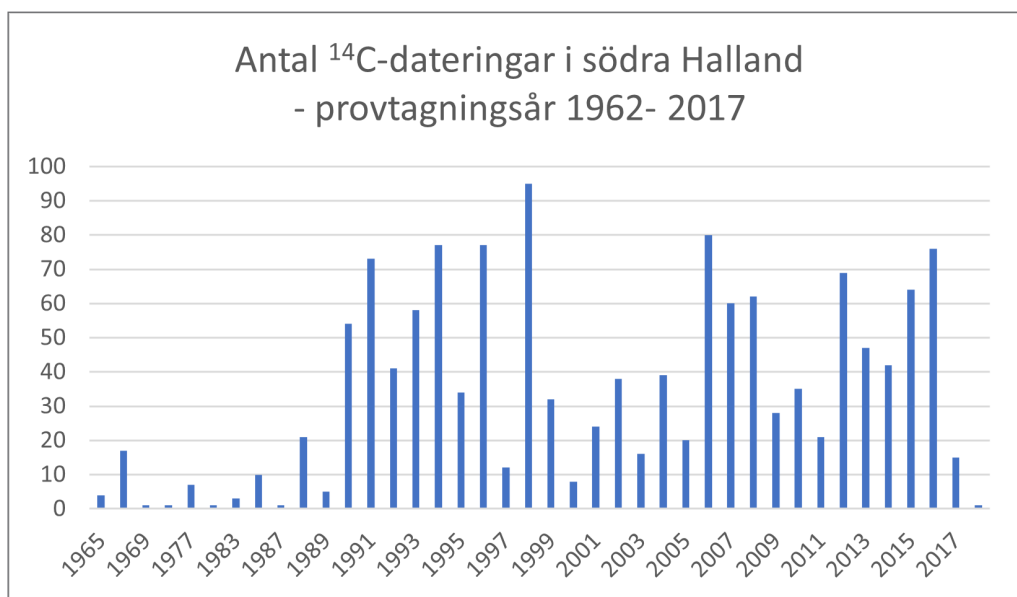
Efter 1998 kan man säga att själva orsaken för arkeologi i området förändrades. De stora infrastrukturprojekten under 1980- och 1990-talen hade då avslutats och de arkeologiska undersökningarna förändrades i någon mening i sin karaktär när tyngdpunkten i exploateringsarkeologin övergick från linjeprojekt kopplat till stora infrastrukturensatsningar till projekt, som kan kopplas till stadsexpansion i form av etableringar av bostads- och industriområden. Under åren direkt efter 1998 var det över lag få arkeologiska undersökningar i området, men i början av 2000-talet började markexploateringen i framförallt Stafsinge och Vinbergs socknar att ta fart. Företrädesvis var det då byggnation av bostadsområden, handelsområden och industrilokaler i närheten av E6:an och järnvägsstationen i Falkenberg. Detta medförde, att huvuddelen av de i området utförda undersökningarna utfördes i koncentrerade delar av socknarna. Större undersökningar efter 1998 var exempelvis

Stafsinge 117:1 (Mattsson 2010, Kadefors 2013). Den till ytan största undersökningen efter 1998 var dock Stafsinge 133, vilken som sagts undersöktes 2016.

Sammanställning av ¹⁴C-dateringar inom undersökningsområdet

Metoden att använda ¹⁴C-för dateringar av förhistoriska lämningar har tillämpats i Halland sedan 1960-talet. Vilken undersökning där metoden tidigast använts i Halland är svårt att säga, men en kandidat är de tre gravhögar *Kårarpsbögar* (RAÄ 1:1 Övraby) invid Halmstads norra infart. Dessa högar undersöktes i början av 1960-talet av Lennart Lundborg och 1962 analyserades ett kolprov från ett sotigt lager under en av gravhögar (Lundborg 1972). Under 1960- och 1970-talen analyserades få prov från ett fåtal undersökningar och huvuddelen av proverna från denna tid förefaller, även om undantag finns, vara gjorda på gravar. Under 1980- och 1990-talet ökade mängden dateringar betydligt, framförallt i och med tre stora infrastrukturprojekt som genomfördes i Halland. Slutundersökningarna för dessa projekt gjordes för Sydgas 1984–85, för E6:ans nya sträckning 1991–92 samt västkustbanan 1996–98 (Carlie 1999:42–47). Inom dessa projekt tillämpades ¹⁴C-metoden i varierande grad. Som synes i sammanställningen (figur 3) avsatte inte Sydgasprojektet några uppenbara spår i statistiken, men såväl E6:ans nya sträckning som Västkustbanan ger tydliga avtryck. Även inom andra projekt än de stora infrastrukturprojekten började metodiken tillämpas i högre grad mot slutet av 1980-talet. Exempelvis kan nämnas den stora undersökningen av Snöstorp 71:2 i Halmstad, som undersöktes åren 1989–90 och vid vilken 43 ¹⁴C-dateringar analyserades (Carlie 1992). Från början av 1990-talet och framåt var metoden väletablerad och i det närmaste en självklar del av varje undersökning.

Syftet med analysen av ¹⁴C-proverna har varit att skapa en generell bild av de undersökta fornlämningarna inom de tre socknarna och att se hur denna generella bild förhåller sig till boplatsen Stafsinge 133. När det gäller de daterade tidsperioderna, måste dessa föregås av några kommentarer. Här har en ganska grov periodindelning tillämpats, då syftet är att tydliggöra de olika tidsperiodernas eventuella närvaro i landskapet och även var tyngdpunkten för den lokala arkeologin legat. Jag har valt att dela in proven i kulturhistoriska faser för att förenkla synbarheten i den utförda arkeologin. Alternativt kunde ¹⁴C-analyserna presenterats i en metrisk skala, exempelvis i distanser av ett par hundra år, men då riskerar tydligheten i områdets övergripande kulturhistoria att gå förlorad. Vidare har tidsdjupen visat sig vara svåra att åskådliggöra, eftersom mesolitikum är en mycket lång period med få prov och förromersk järnålder förhållandevis kort men med många prov. Tidsskalan här utgår således från mesolitikum, som börjar när isen släpper taget om den halländska slättbygden för drygt 13 800 år sedan (Påsse 2004), fram till övergången till neolitikum 4000 BC. Neolitikum pågår från 4000 BC fram till 1800 BC, bronsålder 1800–500 BC, förromersk järnålder

3. |

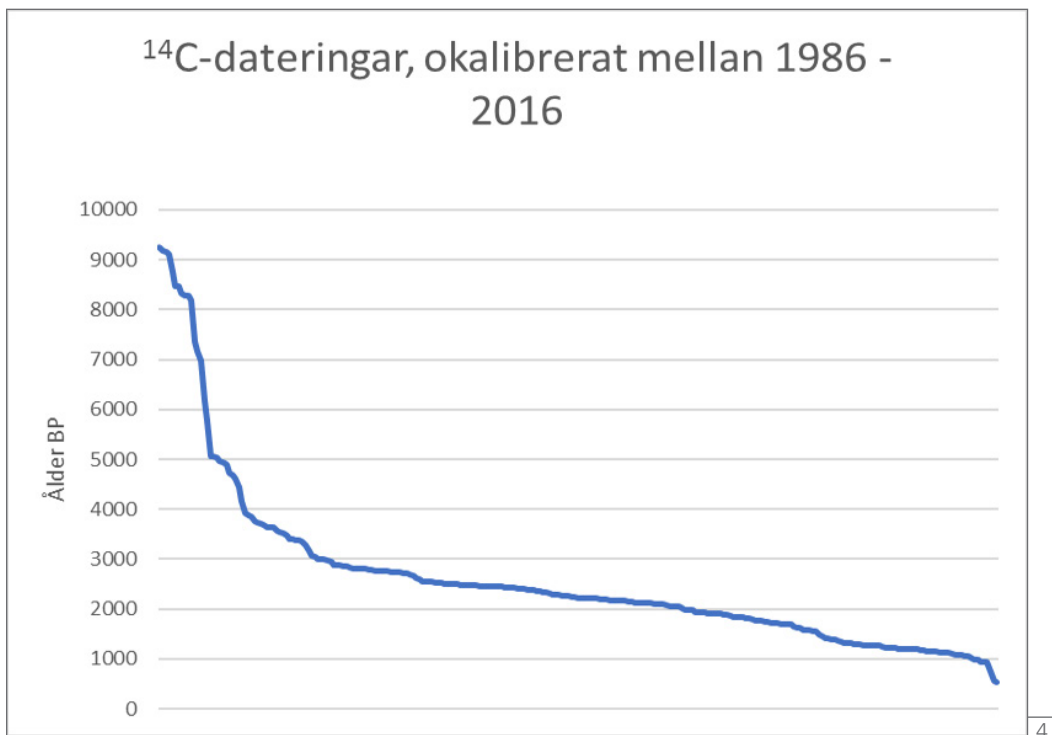
Okalibrerade ¹⁴C-dateringar i södra Halland. Dateringarna är sorterade efter provtagningsår och grafen är ej komplett sett till de hur många prov som de facto analyserats under åren. Det är endast de dateringar som finns inskrivna i Kulturmiljö Hallands ¹⁴C-databas, vilket motsvarar de dateringar som är utförda av Kulturmiljö Halland. Undersökningar där Kulturmiljö Halland varit en aktiv part men inte varit huvudman (såsom Väst kustbaneprojektet), är också med i sammanställningen. Data från undersökningar där Kulturmiljö Halland ej deltagit är dock inte med. Dateringar är från Falkenberg i norr ner till Hallandsåsen i söder. Det totala antalet dateringar i databasen där provtagningsår är angivet uppgår till 1 369 stycken. Även om grafen inte är komplett visar den en tydlig tendens av provtagning i södra Halland under åren.

Uncalibrated radiocarbon dates for the south of Halland. The dates are arranged according to the year when the samples were collected. The graph is not complete in regard to the number of samples actually collected over the years. It only represents the dates that are registered in the ¹⁴C-database of Kulturmiljö Halland, which corresponds to samples collected by Kulturmiljö Halland. Samples collected at archaeological excavations where Kulturmiljö Halland actively participated, but was not the responsible organisation, are also included (for example the West Coast Railway Project). The graph does not show data from excavations where Kulturmiljö Halland did not take part. Dates come from sites stretching from Falkenberg in the north to Hallandsåsen in the south. In total, the database lists 1 369 dates with specified year of sampling. Even though the graph is not complete, it is a clear indication of the rate of sampling in the south of Halland over the years.

500 BC–0, romersk järnålder 0–400 AD, folkvandringstid 400–550 AD, vendeltid 550–800 AD, vikingatid 800–1050 AD och medeltid 1050–1500 AD. Analyser med dateringar yngre än medeltid är inte med i sammanställningen. Samtliga analyser som i rapporterna endast varit angivna med okalibrerat värde har kalibrerats i Oxcal 4.3. Då många analyser i de äldre rapporterna är angivna i σ , har genomgående det värdet används i de grafer som redovisar kalibrerade värden. Ingen datering överlappar en tidsperiod till 50/50 och där en datering överlappar två tidsperioder har provet förts till den period där huvuddelen av intervallet finns. BP-värdet används egentligen bara i figur 3 och 4, där samtliga ¹⁴C-värden sammanställts. Det statistiska underlaget är dels sammanställt från Kulturmiljö Hallands ¹⁴C-databas, men då denna inte är komplett för Stafsinge, Vinbergs och Falkenbergs socknar, gjordes även en arkivstudie. Efter en genomgång av detta arkiv kunde ytterligare 93 dateringar fogas till de 175 tidigare. Sammanställ-

ningen av ^{14}C -analyserna visar att det totala antalet prov som analyserats i de tre socknarna är 268 till antalet mellan åren 1986 och 2016. Dessa dateringar har en likartad spridning i landskapet beroende på att den utförda arkeologin har varit koncentrerad till antingen Falkenbergs stad eller till de stora infrastrukturprojekten. I figurerna 11–14 under rubriken 'Slutord' visas var i landskapet dateringar från de olika kulturhistoriska perioderna är hämtade ifrån.

^{14}C -analyser fördelar sig sockenvis med elva ^{14}C -analyser från åtta fornlämningar i Falkenberg, 124 ^{14}C -analyser från 23 fornlämningar i Stafsinge samt 133 ^{14}C -analyser från 18 fornlämningar i Vinbergs socken. ^{14}C -analyser har alltså använts vid 49 fornlämningar i de tre sockarna. Vissa fornlämningar har daterats vid olika tillfällen. Exempelvis knyts här dateringar från förundersökningar till dateringar från slutundersökningen av samma plats. Vidare har vissa fornlämningar undersökts under två säsonger eller vid flera olika tillfällen. Exempel på detta är

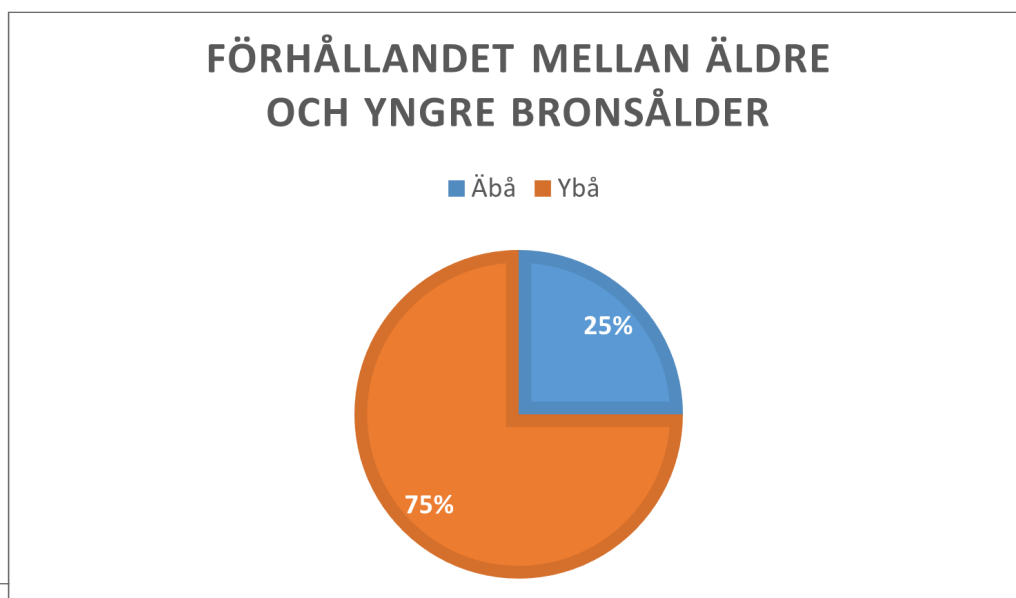
Samtliga ^{14}C -dateringar inom Stafsinge, Vinbergs och Falkenbergs sockor analyserade mellan åren 1986 och 2016 från sammanlagt 49 fornlämningar. Det totala antalet prover uppgår till 265. I statistiken ingår ej tre prover från Vinberg 124:1 då dessa inte fanns angivna okalibrerat (Artelius 1994). Kalibrerat placerar sig de tre dateringarna i förromersk järnålder. Medianvärdet för en datering i de tre sockarna infaller 2282 BP och medelvärdet för en datering är 2598 BP. Kurvan ger en tydlig bild av hur antalet dateringar ökar i ingången av bronsåldern.

All radiocarbon dates from the parishes of Stafsinge, Vinberg and Falkenberg that were analysed between the years 1986 and 2016; samples came from a total of 49 sites. The total number of samples amounts to 265. The statistics does not include three samples from Vinberg 124:1 as the uncalibrated dates of these were not stated (Artelius 1994). Calibrated, these samples are dated to pre-Roman Iron Age. The median value of the dates from the three parishes is 2282 BP and the mean value is 2598 BP. The graph shows a distinct increase of features dated to the beginning of the Bronze Age.

Stafsinge 117 som utöver förundersökningar också underkastats två slutundersökningar av olika delar av själva lämningen. Samtliga dessa dateringar har knutits till samma fornlämning även om de utförts vid olika tillfällen (se Mattsson 2010 och Kadefors 2013).

Det hade naturligtvis varit möjligt att dela in dessa tidsperioder i ytterligare faser. Mesolitikum kan exempelvis periodindelas under den tidsrymd av 7800 år som perioden omfattar (11800–4000 BC). Sett till antalet ¹⁴C-dateringar i Stafsinge, Falkenberg och Vinbergs socknar finns bara 15 under hela detta tidsintervall, vilket i medeltal innebär drygt en datering per 520 år. Avsaknaden av dateringar till perioden visar att få mesolitiska platser har undersökts i socknarna där material lämpligt för ¹⁴C-prov påträffats. Fyra fornlämningar där ¹⁴C-dateringar använts, Vinberg 127:2, Stafsinge 47:1 och Vinberg 96 och 98, har undersökts i syfte att finna mesolitiska lämningar (Carlie 2004, Nordqvist 2006, Streiffert och Schaller Åhrberg 1994). Trots ett omfattande mesolitiskt material gav platserna få dateringar till mesolitikum. Totalt finns dateringar till mesolitikum från tolv undersökningar.

Även när det gäller neolitikum finns sammantaget få dateringar till en tämligen lång tidsrymd, totalt 18 över en period på 2200 år. Neolitiska dateringar finns från tio undersökningar i de tre socknarna. När det gäller neolitiska lämningar, har dessa ofta påträffats när man undersökt något annat och de är oftast i fragmentariskt skick. I två fall har ändå syftet med utgrävningen varit att just undersöka lämningar från neolitikum, Stafsinge 117:1 (Mattsson 2010) och Vinberg 127:2 (Carlie 2004).

5.

Förhållandet mellan dateringar från äldre och yngre bronsålder i Stafsinge, Vinbergs och Falkenbergs socknar. The relation between dates from early and late Bronze Age in the parishes of Stafsinge, Vinbergs and Falkenberg.

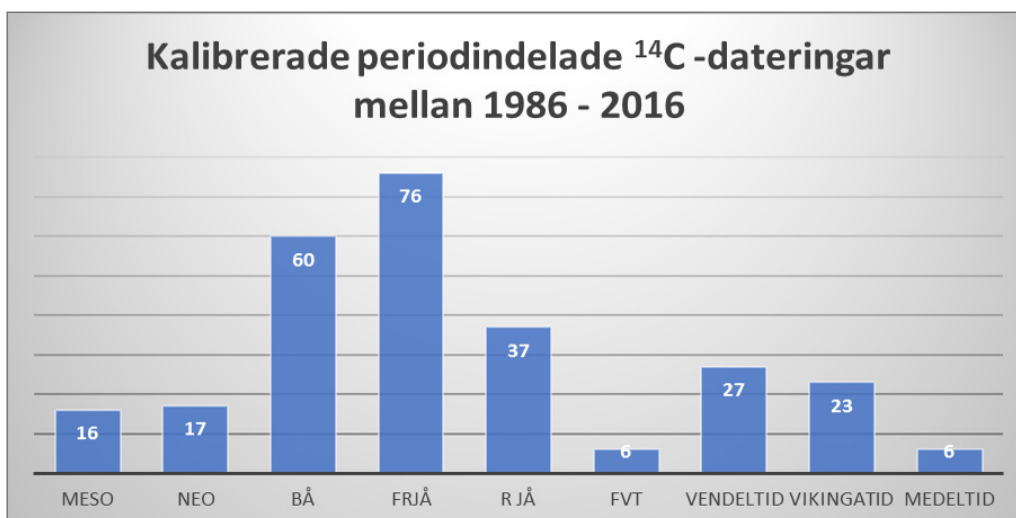
I och med inträdet till bronsåldern förändras sekvenserna betydligt. Så många som 60 dateringar inom undersökningsområdet har kunnat knytas till perioden (ett tidsspänn på 1300 år). Dateringar till bronsålder förekommer vid totalt 23 undersökningar. Det skall dock påpekas, att dateringarna inte är jämnt fördelade över hela tidsperioden. Om man delar upp bronsålder i äldre- och yngre bronsålder och låter gränsen gå vid 1000 BC, finns 15 dateringar från äldre bronsålder och 45 från yngre bronsålder. Det blir således en markant ökning av dateringar från mitten av bronsåldern. Det kan även tilläggas att undersökningar med stora ytavbaningar tycks ha inneburit en betydande andel dateringar till bronsåldern. De tre största undersökningarna inom de tre socknarna, Stafsinge 116:1, Stafsinge 133 och Vinberg 127:1–2, innehar 9, 13 och 7 bronsålderdateringar från respektive undersökning (Nicklasson 2001, Kadefors & Nilsson 2018, Johansson et.al. 2002).

I förromersk järnålder blir dateringarna än fler. Perioden, ett tidsspänn på 500 år, har totalt 73 dateringar. Det gör att en datering till förromersk järnålder är den mest sannolika dateringen vid en undersökning inom de tre socknarna. Trots att perioden är kort i förhållande till de äldre tidsperioderna förekommer dateringar i varierande mängd till förromersk järnålder vid 27 undersökningar. En lokal, Stafsinge 116:1, har flest dateringar med sammanlagt 14 stycken (Nicklasson 2001). Man kan i sammanställningen ana att tidsperioden ofta förekommer vid de mindre undersökningar som bara har en eller två dateringar. Lämningar från perioden förefaller således vara spridda i hela landskapet.

Den därpå följande tidsperioden, romersk järnålder, är den tredje vanligaste tidsperioden sett till antalet dateringar, totalt 37 stycken. En datering till romersk järnålder förekommer vid 16 undersökningar. Den lokal som har flest dateringar till tidsperioden är Vinberg 127:1 med åtta dateringar (Johansson et.al. 2002). Det finns i statistiken en antydning till att platser som har dateringar till romersk järnålder ofta även har dateringar till förromersk järnålder, eftersom detta förekommer vid elva av de sammanlagt 16 undersökningarna. Där kan finnas en möjlig korrelation.

Den på romersk järnålder påföljande tidsperioden, folkvandringstid, är mycket sparsamt förekommande. Folkvandringstid är representerat med sex dateringar från fyra undersökningar. Tidsperioden är dock mycket kort, endast 150 år, något som på statistisk grund naturligtvis påverkar resultatet. Den korta tidsrymden som sådan gör att den blir svår att, så att säga, träffa med en datering. Ingen fornlämning har undersökts i syfte att söka efter just folkvandringstid och perioden är inte heller representerad i form av fynd i någon större omfattning inom de undersökta fornlämningarna.

Under vendeltid ökar mängden dateringar betydligt. Den totala mängden dateringar till vendeltid uppgår till 27. Dock är denna siffra inte representativ för förekomsten av vendeltida fornlämningar i de tre socknarna. Det är en lokal, Vinberg RAÄ 30:1, som slår igenom i statistiken med 21 dateringar till vendeltid.

6.

De 268 ¹⁴C-dateringar från Stafsinge, Vinbergs och Falkenbergs socknar i periodindelning. Dateringarna är kalibrerade (1 sigma). Här är dateringarna från Blackeberg, Vinberg 124:1 medräknade.

The 268 radiocarbon dates from the parishes of Stafsinge, Vinberg and Falkenberg arranged according to specific periods. The dates are calibrated (1 sigma). Dates from Blackeberg, Vinberg 124:1 are included.

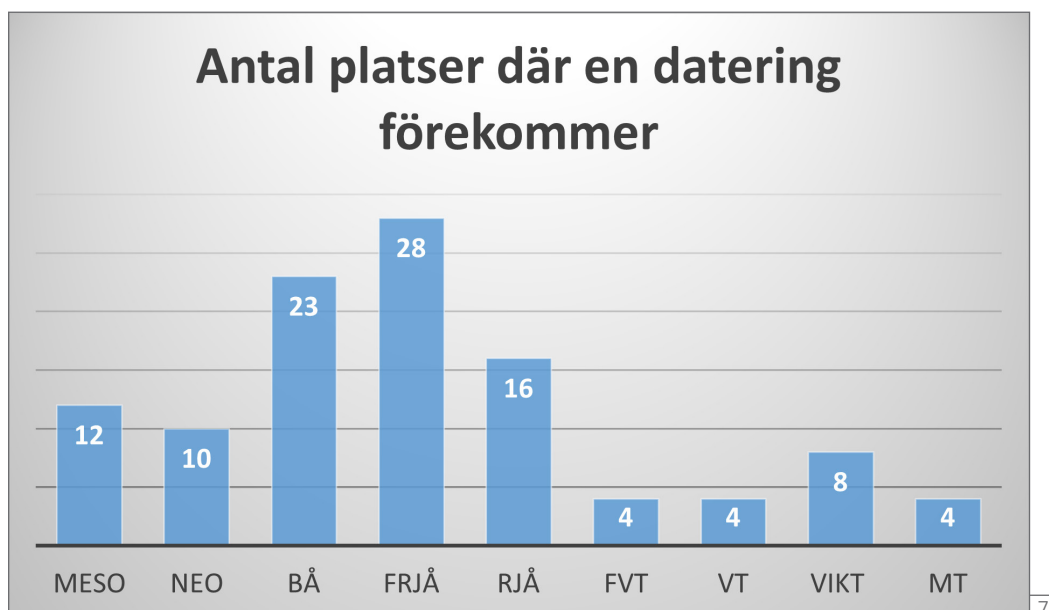
Vinberg 30:1 – *Sannagårdsgravfältet* – är ett gravfält som varit i bruk från folkvandringstid till vikingatid och som undersöktes 1989. Vid denna undersökning togs 40 ¹⁴C-dateringar och 21 av dessa blev alltså vendeltid (Artelius och Arcini 1996). Därför syns vendeltid tydligt i statistiken sett till periodindelning av ¹⁴C-prov, men sett till antal platser där det förekommer vendeltida dateringar, är dessa inte fler än fyra av de totalt 49 undersökningar där ¹⁴C använts.

När det gäller vikingatid ökar mängden dateringar ytterligare, även sett till antalet platser där vikingatida dateringar förekommer. Totalt utgör periodens dateringar 23 vid åtta fornlämningar. Även här lyser dock Vinberg 30:1 igenom med nio av dessa dateringar. Stafsinge 117:1 är representerad med fem dateringar till vikingatid (Kadefors 2013). Ytterligare en plats med vikingatida dateringar är Vinberg 128:1, där grophus undersöktes och samtliga fyra dateringar blev vikingatida (Aulin 2004).

Medeltid är dåligt representerad inom de tre socknarna. Endast sex dateringar på sammanlagt fyra fornlämningar daterar sig till medeltid. Tre av dessa är från samma lokal, Stafsinge 116:1, där det utöver rikligt med bronsålderslämningar även påträffades en stor tidigmedeltida gård (Nicklasson 2001).

Vad har daterats?

Enkelt uttryckt har i första hand träkol analyserats. Av de 268 proverna är själva provämnet angivet i 135 fall, i övrigt har man antingen angett träkol eller inget alls. I huvudsak finns de prover där man varken angivit vedart eller annat bland

Antal platser inom de undersökta fornlämningarna i Stafsinge, Vinberg och Falkenbergs socknar där en datering från en tidsperiod förekommer. Tyngdpunkten på dateringarna ligger i bronsålder och förromersk järnålder.

The number of features at excavated sites in the parishes of Stafsinge, Vinberg and Falkenberg that have been dated to a specific period. The majority are from the Bronze Age and pre-Roman Iron Age.

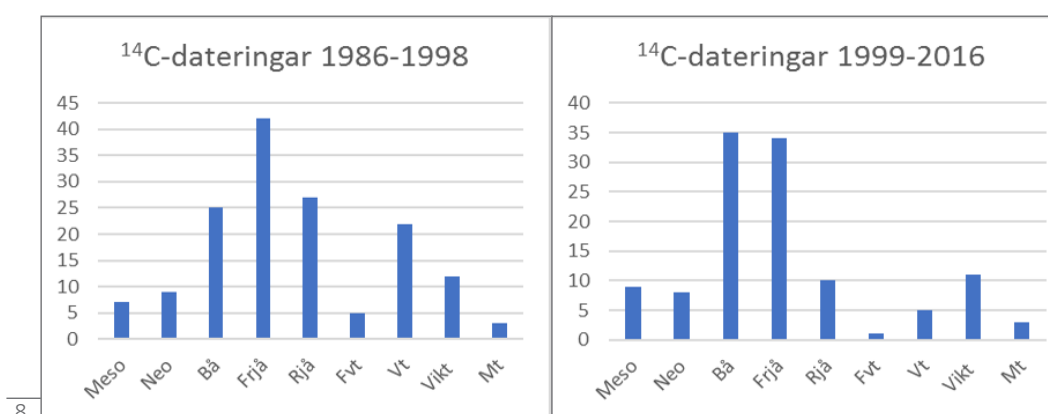
de äldre prover, som analyserades under 1980- och 1990-talen. Även en bra bit in på 2000-talet finns dock prover där provämnet inte angivits. I de fall där vedart är angivet, är det ett brett spann av vedarter som analyserats. Den vanligaste är al tätt följd av björk varefter det följer en mängd olika träslag. Dessa analyser säger troligen inte så mycket om växthistorien som sådan utan mer om undersökarens ambitioner att finna ett prov med så låg egenålder som möjligt. I fem fall uppges människoben som provämne och i åtta fall matskorpor från keramik. Det sistnämnda är ett ganska problematiskt provämne, då det är förknippat med en mängd felkällor som tenderar att göra provet äldre än vad det egentligen är (Person 1999:31–36, Svensson 2006:57).

Dateringar har genom åren utförts på en lång rad olika kontexter. Den anläggningstyp som omfattar flest dateringar är härदार med sammanlagt 67 dateringar. Därefter följer stolphål med 41 dateringar, lager med 28, gropar med 22, gravar (ej stensättning) med 16. Efter detta följer en lång lista av anläggnings- och fyndtyper som underkastats en ¹⁴C-datering, totalt 25 olika sorters kontexter. Huvuddelen av dateringarna är utförda på anläggningar som ingår i boplatser. Vid 34 prov har kontexten inte kunnat säkerställas, i det flesta fall för att rapporten saknat redovisning av kontexterna. Att det är härदार, som är den vanligaste dateringskontexten, är ganska naturligt. Härदार innehåller ett rikt kolmaterial, är lätta att definiera i fält och representerar en begränsad händelse. Stolphål är betydligt mer problematiska som dateringsobjekt, då det är svårt att var säker på en kolbits faktiska ålder i ett stolphål om inte själva stolpen visar tecken på att ha brunnit.

Syftet med stolphålsdateringar är i regel att datera den övergripande kontexten, alltså det hus som stolphålet ingår i. Dessa dateringar har dock varit nödvändiga för upprättandet av huskronologier.

¹⁴C-prover då och nu – sammanställning utifrån undersökningsår

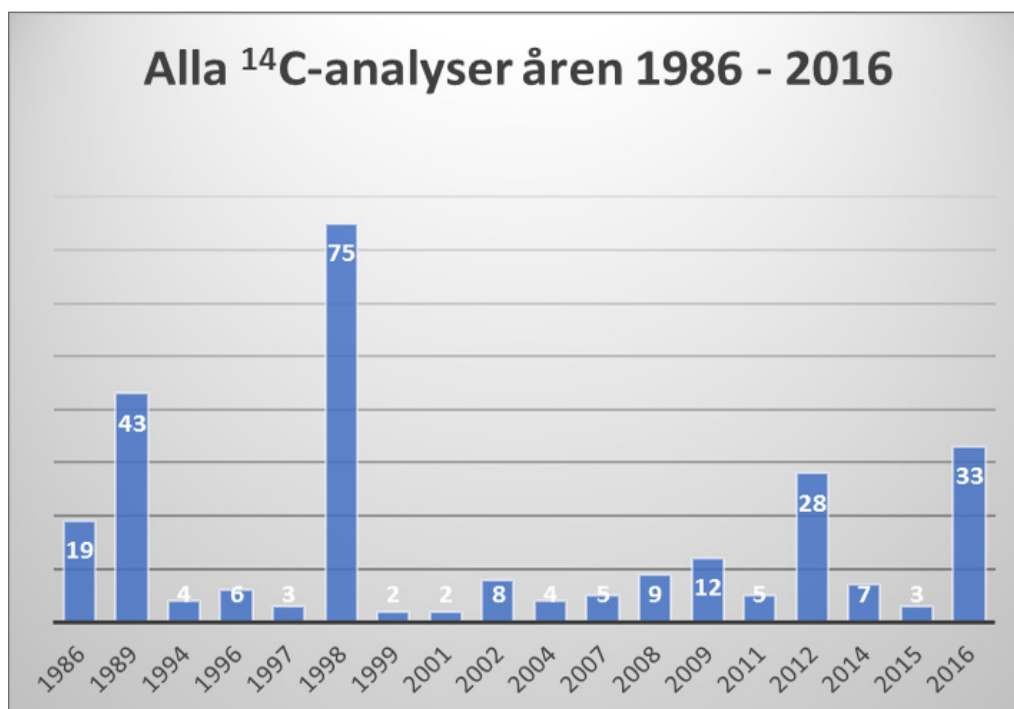
Som tidigare nämnts har totalt 268 ¹⁴C-prov analyserats inom de tre socknarna fram till år 2016, med reservation för att ett och annat prov möjligen förbigått författaren. De första proven som analyserades i någon av de tre socknarna var 1986 vid Vinberg 97:4 (Lundqvist 1986), en undersökning som utfördes inför byggandet av en gasledning genom Halland. Vid undersökningen av Vinberg 97:4 togs ett förhållandevis stort antal prover, 19 stycken, på en relativt liten yta med ett fåtal anläggningar (i alla fall i jämförelse med senare kommande undersökningar). Man kan här ana en viss tendens. Sett till undersökningsår infaller medianvärdet för samtliga tagna prover redan 1998, alltså endast 12 år efter att de första proven togs. Om man ser till mängden undersökningar där något ¹⁴C-prov analyserats, har detta gjorts vid totalt 49 undersökningstillfällen fram till 2016. 14 av dessa tillfällen är ifrån 1998 eller tidigare och hela 45 efter 1998. Omräknat i medeltal har alltså undersökningar utförda före 1998 i genomsnitt omfattat 9,5 ¹⁴C-prov per undersökning, medan undersökningar gjorda efter 1998 i genomsnitt innefattat tre prov per undersökning. Här bör tilläggas att undersökningar utan dateringar inte är medräknade. Som ovan nämnts är 86 fornlämningar angivna som *Delundersökt* eller *Undersökt och borttagen* i fornlämningsregistret, vilket betyder att 27 grävinsatser inte har givit någon datering alls. Dessa fornlämningar kan naturligtvis vara sådana som påträffats vid utredningar (då praxis i regel är att inte

8.

Förhållandet mellan dateringar utifrån gränsen för medianvärdet (1998). Efter de stora undersökningarna under 1990-talet ökar mängden dateringar från bronsålder och förromersk järnålder i förhållande till dateringar från andra tider.

Relation between dates and the year of the median value (1998). After the many archaeological excavations that were carried out in the 1990s, the number of Bronze Age and pre-Roman Iron Age dates increased in relation to dates from other periods.

9. |

¹⁴C-dateringar och provtagningsår. Grafen visar hur många ¹⁴C-prov som tagits åren 1986–2016 i Stafsinge, Vinbergs och Falkenbergs socknar. Vid de årtal som inte finns angivna har helt enkelt inga dateringar utförts. Medianåret för samtliga tagna prov fram till 2016 är 1998. Genomsnittsvärdet för prov per undersökning tagna fram till och med 1998 är 9,5 ¹⁴C-dateringar. Genomsnittsvärdet för åren 1999–2016 är tre ¹⁴C-dateringar per undersökning.

Radiocarbon dates and year of sampling. The graph shows the number of radiocarbon samples that were collected over the years 1986–2016 in the parishes of Stafsinge, Vinberg and Falkenberg. No samples were collected in the years that lack information. For all the collected samples up to 2016, the median year is 1998. The average number of samples collected per excavation prior to 1998 was 9.5 radiocarbon dates. The average number for the years 1999–2016 is three radiocarbon dates per excavation.

ta några prover), det kan vara tydliga lämningar där åldern varit uppenbar eller fornlämningar, som inte gått vidare av ett eller annat skäl. Ytterligare alternativ är att det är undersökningar, som utförts innan metoden kommit i bruk eller att det funnits dåligt med provämnen.

Att medianvärdet för samtliga ¹⁴C-dateringar infaller så tidigt som 1998 kan vara en spegling av att ett stort infrastrukturprojekt genomfördes under 1990-talet (Västkustbanan med slutundersökningar under perioden 1996–1998). Flera stora undersökningar gjordes då i området (framförallt Stafsinge 116 och Vinberg 127:1–4), vilket ökar antalet dateringar betydligt. Vidare har den stora undersökningen av gravfältet och boplatser i Sannagård (Vinberg 97:1 och 30:1–4), som genomfördes 1989 bidragit med 40 dateringar, vilket är drygt 15% av den totala mängden dateringar i de tre socknarna. Stora undersökningar medför i regel en större mängd dateringar, men möjligen finns ytterligare en aspekt att beakta. De undersökningar som utfördes under 1980- och 1990-talet hade en prägel av pionjärarbeten, där grundläggande data om de olika förhistoriska epokerna skulle samlas

in och särskiljas från varandra. Kunskapen om lämningarnas karaktäristik var under uppbyggnad och detaljer om de olika periodernas särart i det arkeologiska materialet skulle definieras. Detta kan ha inneburit att man i en högre grad tog prov på de lämningar man stötte på för att samla in naturvetenskapliga data om lämningarna och lära känna deras morfologi. Senare års undersökningar har haft mer grunddata att luta sig emot i bedömningen av de förhistoriska lämningarna. Exempelvis kan många långhus nu dateras på rent typologiska grunder. I takt med att den övergripande kunskapen om de förhistoriska tidsperiodernas materiella spår ökat, har möjligen ¹⁴C-provet blivit mindre nödvändigt för fornlämningarnas datering. Det kan vara en delförklaring till varför dateringssekvensen avtagit under 2000-talet. Det är därvid möjligt att naturvetenskapliga analyser, vilka kan vara kostsamma, blivit en del som man skär ner på vid skrivandet av undersökningsplaner. Detta är synd, dateringarna fyller ett viktigt syfte. En arkeolog bör vara ödmjuk inför att hen, trots all sin erfarenhet, inte kan inneha full kännedom om 13 800 års halländsk förhistoria. Att dateringen inte ingår vid utredningar är förståeligt, men att ta en liten mängd prov, eller i somliga fall inga alls, vid förundersökningar och slutundersökningar gör att fornlämningen riskerar att gå miste om sitt historiska djup.

I problematiseringen rörande ¹⁴C-prov kan ytterligare en aspekt nämnas, nämligen undersökningsplanens måluppfyllelse. Inför varje undersökning har en undersökningsplan författats och måluppfyllelsen av planen har förankrats med ett myndighetsbeslut. Undersökaren har då som målsättning att uppfylla detta beslut och riktar då grävinsatsen mot att i så hög grad som möjligt uppnå det som är beslutat. I det riskerar arkeologen att välja prover som har en signifikant möjlighet att ge en datering, som motsvarar den för undersökningen uppsatta måluppfyllelsen. Om målsättningen är att boplatslämningar från bronsålder skall undersökas, är det naturligt att välja ¹⁴C-proven från anläggningar som har en möjlighet att ge en datering till bronsåldern. Om det finns indikationer på andra tidshorisonter inom samma fornlämning, finns en risk att dessa prioriteras ner vid provtagningen. Ur en synvinkel är detta givetvis en korrekt hantering av ett arkeologiskt ärende, undersökare och myndighet uppställer en plan som motsvarar en fråga som har en vetenskaplig relevans, varefter undersökaren arbetar utifrån att denna plan i så hög grad som möjligt skall uppnås. Det är en solid hantering av ett ärende, väl utprovad och i linje med exploateringsarkeologins krav på vetenskaplig kvalitet till rimlig kostnad. Ur en annan aspekt, en av en något mer sublim natur kopplad till den egentliga förståelsen av de tidsdjup arkeologen har att hantera, finns en risk att delar av kunskapstillväxten om tidsåldrarna går förlorad när en alltför strikt fokusering på måluppfyllelse tillämpas. En arkeolog i fält kan ha begränsade möjligheter att arbeta kreativt med de tidshorisonter som finns inom en fornlämning om ett avsteg från undersökningsplanen ökar risken att måluppfyllelsen inte tillgodoses. Därför avsätts gärna varken arbetstid eller

prover för lämningar, som är av annan art än det som avsetts att undersökas. Förekomsten av lämningar från perioder utanför undersökningsplanens måluppfyllelse inom samma fornlämningsyta är mer regel än undantag. Det är möjligt att dessa lämningar riskerar att falla ur undersökarens blickfång och informationen om alla förekommande tidsperioder inom fornlämningsytan äventyras. Eventuellt är det denna omständighet som kan anas i tabell 7. Dateringar tagna före 1998 har ett jämnare förhållande mellan tidsperioderna, medan dateringar efter 1998 får en betydligt starkare tyngdpunkt på perioden bronsålder (då företrädesvis yngre bronsålder) och förromersk järnålder.

Ytterligare en omständighet som påverkat användandet av ¹⁴C-dateringar över tid är, att den svenska arkeologin förändrades åren efter 1998 i och med att uppdragsarkeologin underkastades ett konkurrensutsatt upphandlingsförfarande för undersökningar som bedömdes överskrida 20 prisbasbelopp. I och med konkurrensutsättningen av uppdragsarkeologin följer hårdare krav på besparingar inom de arkeologiska projekten och det kan vara detta besparingsbeting som anas i statistiken. Mängden undersökningar har gått upp efter 1998 (45 undersökningar i området efter 1998, mot 14 perioden innan), men antalet prover är endast en tredjedel av provmängden före 1998 (se figur 9). Det går att påstå, att antalet prover före 1998 var i överkant, men var de verkligen två tredjedelar för många?

Sammanställning av hus och ¹⁴C-dateringar inom Stafsinge, Vinbergs och Falkenbergs socknar

Vid undersökningen av Stafsinge 133 påträffades som nämnts 26 stolphus, företrädesvis från bronsålder och förromersk järnålder. Bedömningen av dessa hus utgår från såväl huskronologi som ¹⁴C-dateringar. Det bör tilläggas att huskronologi inte är en exakt vetenskap. Genomgående söker arkeologen gemensamma drag hos de hus denne påträffar med hus som har kända dateringar. Avvikelserna kan dock vara stora och emellanåt innehar husen detaljer som är överensstämmande med hus från olika tider. Sammanställningen av hus från de tre socknarna innehåller också 19 hus, som är angivna som odaterade eftersom arkeologen varit osäker på husens datering. Denna osäkerhet är rimlig, lämningarna är i olika grad tydliga. Dock, det är den undersökande arkeologen som är närmast grundmaterialet och därför är det dennes bedömningar, som utgör grunden för sammanställningen av de påträffade husen i Stafsinge, Vinbergs och Falkenbergs socknar. I sammanställningen har stolphus, grophus och rännhus räknats. Stolphus eller grophus har påträffats vid sammanlagt 13 fornlämningar och hus som angivits som rännhus vid en fornlämning. Det totala antalet förhistoriska eller medeltida hus uppgår till 100. Huvuddelen av dessa hus, sammanlagt 65 stycken, kommer från tre undersökningar, 25 från Stafsinge 133 (Kadefors & Nilsson 2018), 23 från Vinberg 27:1–2 (Johansson et.al. 2002) och 14 från Stafsinge 116:1 (Nicklasson 2001). Dessa

undersökningar utgörs av ganska omfattande ytavbanningar. Den undersökta ytan av Stafsinge 133 uppgår till 29 555 m², Stafsinge 116:1 till 15 000 m² och Vinberg 127:1–2 uppskattas till sammanlagt 19 252 m². Det kan dock nämnas att det vid Stafsinge 117:1 påträffats sammanlagt 13 hus vid två separata undersökningar av samma fornlämning (Mattsson 2010, Kadefors 2013), men ingen av dessa är några större ytavbanningar (1 700 respektive 2 274 m²). Det visar att en stor ytavbanning inte alltid är nödvändig för att få fram en större mängd hus inom en fornlämning. Övriga hus har påträffats på mindre undersökningar i varierande sammanhang.

Hus från äldre tider är över lag få sett till den totala mängden hus inom de undersökta fornlämningarna. Hus från neolitikum har endast påträffats på tre lokaler, Stafsinge 129, 133 och 117:1, vilket är ett ganska magert resultat med tanke på den stora mängd arkeologiska undersökningar som utförts i området.

I och med inträdet i bronsåldern ökar mängden påträffade hus och dessa finns vid totalt åtta undersökta lokaler. Dock förefaller den egentliga brytpunkten finnas i mitten av bronsåldern. Mängden hus från äldre bronsålder är låg, endast sex hus, medan antalet hus som dateras till yngre bronsålder uppgår till 26. Som tidigare nämnts ökar även mängden dateringar i och med inträdet i yngre bronsålder.

10.]

Sammanställning av hus påträffade inom Stafsinge, Vinbergs och Falkenbergs socknar. Husen är daterade såväl med ¹⁴C-dateringar som typologiskt. De typologiska dateringarna utgår ifrån undersökarnas bedömningar.

Compilation of traces of buildings discovered in the parishes of Stafsinge, Vinberg and Falkenberg. The houses are dated by radiocarbon dating and by typology. Typological dates were estimated by the archaeologists in charge of the excavations.

Detta kan mycket väl indikera en befolkningsökning i området, något som även stöds av pollenanalyser som gjorts på borrhärdar från våtmarker i området. Dessa visar att det endast finns svaga indikationer på odling och öppna betesmarker under neolitisk tid, men att såväl bete som uppodling ökar från och med mellersta bronsåldern (Wallin 2004).

Även under förromersk järnålder är bosättningsfrekvensen hög i området, sett till både hus och ¹⁴C-dateringar. Totalt har det påträffats 21 hus från förromersk järnålder vid sammanlagt fyra fornlämningar. Spridningen av hus från förromersk järnålder är således låg sett till förekomst på undersökta ytor, men däremot hög sett till faktiskt antal. Det kan dock påpekas att en datering från förromersk järnålder är den i de tre socknarna vanligaste dateringen, såväl sett till antal dateringar totalt som till antal platser där en datering förekommer.

Under romersk järnålder blir antalet påträffade hus färre än under den föregående perioden. Totalt finns sju hus från romersk järnålder inom undersökningsområdet och dessa har påträffats vid sammanlagt fyra fornlämningar. Även ¹⁴C-dateringar från romersk järnålder är färre jämfört med tidigare perioder.

Från folkvandringstid har inga hus alls påträffats vid någon undersökning i de tre socknarna. Även mängden dateringar är färre än från tidigare perioder, då endast fem dateringar finns.

Inte heller från vendeltid finns några hus påträffade, men däremot finns ett stort antal dateringar från perioden. Av dessa är 21 av totalt 27 från samma plats, gravfältet Vinberg 30:1. Förekomsten av ett så pass omfattande gravfält från perioden visar att människor finns i landskapet under perioden, men ingen boplatz med vendeltida hus är än så länge påträffad. Man kan dock utgå ifrån att boplatser från vendeltid bör finns någonstans i närheten av Vinberg 30:1.

Antalet hus från vikingatid uppgår till sju stycken, vilka påträffats vid fyra fornlämningar. När det gäller dateringar till vikingatid utgörs dessa av 23 dateringar från sammanlagt åtta platser. I jämförelse med folkvandringstid och vendeltid innebär det en markant ökning av människor i landskapet. Husen och dateringarna kan indikera att det under vikingatid föregår en återetablering i området.

Under medeltid har totalt tio hus från tre platser påträffats. Den största boplatzen är värd att nämna, Stafsinge 116:1, där två stora bostadshus med tidigmedeltida dateringar undersöktes (Nicklasson 2001). Mängden hus från medeltid ökar således i jämförelse med vikingatid, men sett till dateringar är dessa färre. De medeltida dateringarna uppgår till endast sex stycken.

Stafsinge 133 och det omgivande fornlämningslandskapet

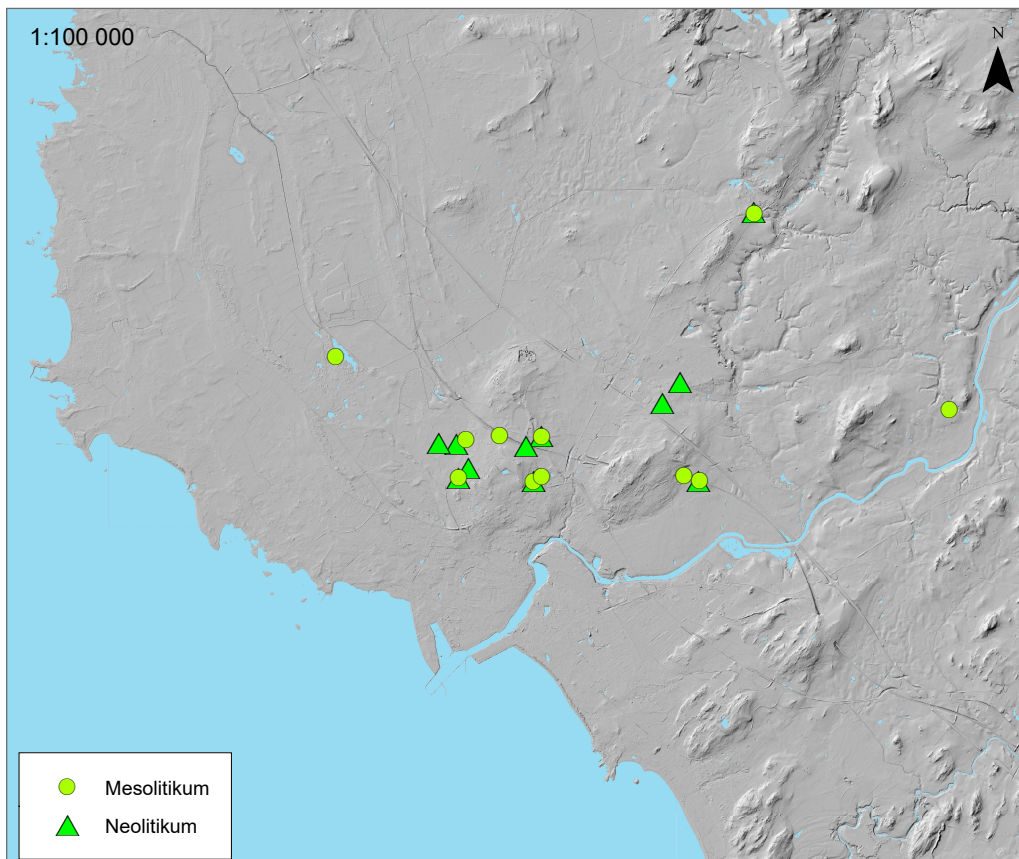
Vid avbaningen av Stafsinge 133 förväntades att lämningar från ett stort antal tider skulle påträffas, eftersom det var en stor yta som schaktades. Detta infriades inte, mesolitikum finns inom fornlämningen representerad med ett mikrospan

och från hela den långa neolitiska perioden finns endast ett hus. Någon ^{14}C -datering, som gav en neolitisk datering, fanns inte. I relation till genomgången av ^{14}C -dateringarna från de tre socknarna förefaller detta förhållande knappast vara anmärkningsvärt. Mesolitikum och neolitikum är endast svagt företrädade bland undersökningarna i området.

Under äldre bronsålder finns två hus vid Stafsinge 133, men i övrigt har denna period efterlämnat få spår i form av ett fyndmaterial. Mot mitten av bronsålder förändras detta påtagligt. Betydligt fler och större hus tillkommer på platsen och det blir även en markant ökning av fyndmaterial (framförallt i form av keramik), som kan relateras till yngre bronsålder. Denna förändring kan iakttas generellt i den sammantagna översynen av de undersökta fornlämningarna inom de tre socknarna. Det är oklart vad denna ökning av hus och ^{14}C -dateringar egentligen representerar. Utifrån de undersökningsdata som finns från Stafsinge, Falkenbergs och Vinbergs socknar förfaller det vara en förändring som är tämligen genomgående i landskapet. Den ökade mängden lämningar kan sannolikt representera en populationsökning från mitten av bronsåldern och denna bibehålls sedan fram genom förromersk järnålder. Fler människor bygger fler hus och därtill tar de nya landområden i besittning. I Skåne har man gjort försök till populationsberäkningar under bronsåldern och har då beräknat populationstätheten till 3–8 personer per kvadratkilometer under äldre bronsålder och 6–13 personer per kvadratkilometer under yngre bronsålder (Welinder 1998:188,192). Det är givetvis mycket vanskligt att göra populationsberäkningar utifrån det arkeologiska källmaterialet, men trots svårigheterna kan man konstatera, att det finns en förändring mellan äldre och yngre bronsålder i form av fler dateringar och hus i yngre bronsålder än i äldre bronsålder. Under förromersk järnålder förekommer en viss minskning av hus inom Stafsinge 133. Hos de övriga undersökta fornlämningarna finns en stor mängd dateringar från i samma period, vilket visar att människor nyttjat landskapet i stor omfattning då. Det kan här tilläggas, att det inom de tre socknarna finns 44 registrerade stensättningar. Stensättningen är förvisso en problematisk lämningstyp då den förkommer från yngre bronsålder och genom hela järnåldern och därför är svår att kronologiskt säkerställa. En sammanställning av stensättningar i Ätrons och Suseåns dalgångar visar dock, att den övervägande delen av de undersökta stensättningar som är mellan 10–23 meter i diameter, härrör från yngre bronsåldern medan de mindre härrör från järnåldern (Strömberg 2005:296–300). Sannolikt är även en stor del av stensättningarna runt Stafsinge 133 från äldre järnålder eftersom flertalet är under 10 meter i diameter.

Vid ingången till romersk järnålder upphör all bebyggelse inom Stafsinge 133. De spår från romersk järnålder som finns inom fornlämningen är resterna av en ugn, där man sannolikt tillverkat keramik (Kadefors & Nilsson 2018). Det är dock den enda lämning från tiden efter förromersk järnålder som finns inom hela undersökningsområdet. Även de därefter följande perioderna, folkvandringstid,

vendeltid, vikingatid och medeltid, saknas helt. En datering från förundersökningen blev medeltida, men detta kunde inte följas upp under slutundersökningen. Den plötsliga frånvaron av bosättning är intressant och ganska talande för de tre socknarna i stort. I såväl sammanställningen av hus som i sammanställningen av dateringar ser man en omstrukturering av bosättningsmönstret (eller möjligen en populationsnedgång), som påbörjas under romersk järnålder och sedan fortsätter genom den yngre järnåldern. Övergripande i de tre socknarna kan man dock ana en återhämtning mot slutet av vikingatid och tidig medeltid, något som inte sker inom Stafsinge 133. Denna plats förblir obebodd in till historisk tid.

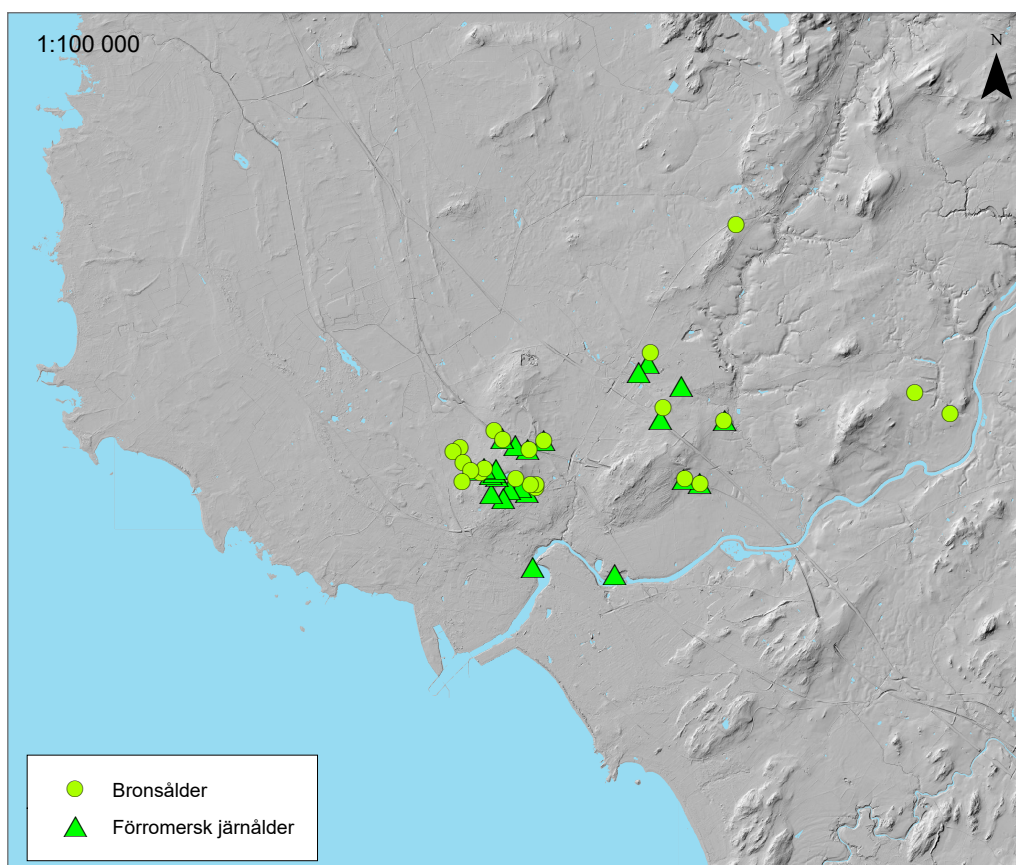

Mesolitiska och neolitiska dateringar inom undersökningsområdet. Totalt fanns 16 mesolitiska dateringar och 17 neolitiska.

Mesolithic and Neolithic dates from sites in the studied area. A total of 16 dates were Mesolithic and 17 were Neolithic.

Slutord

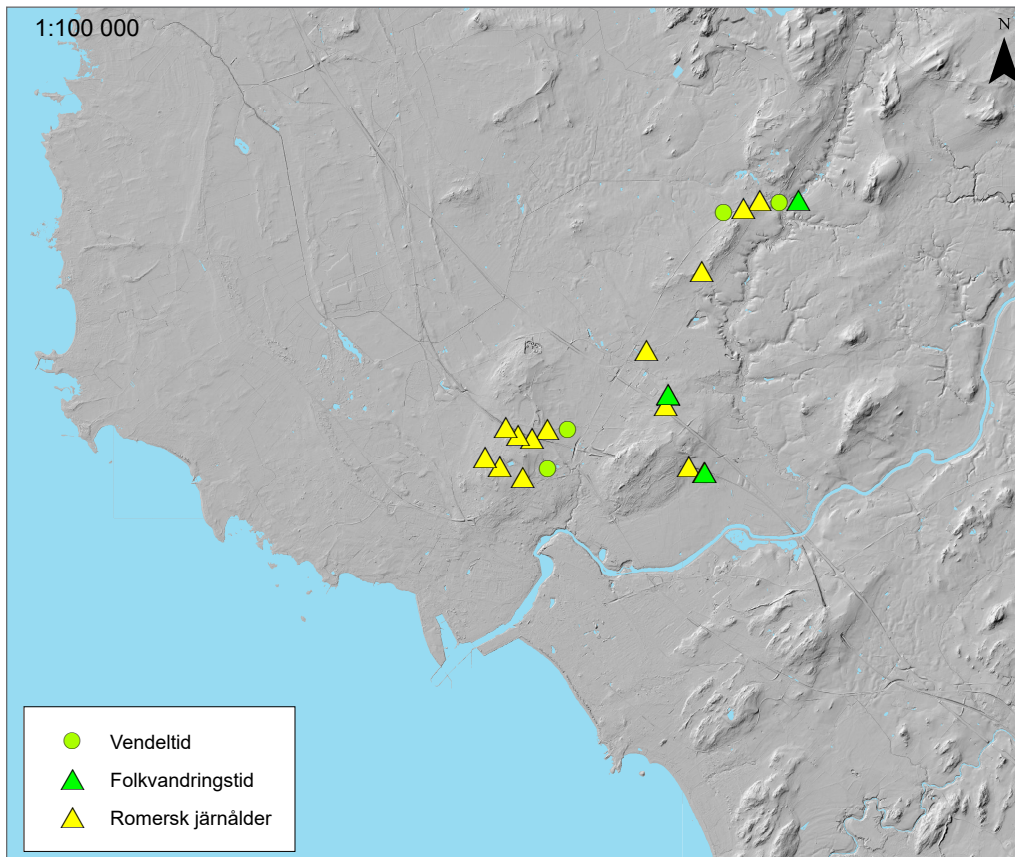
Att sammanställa ^{14}C -dateringar är ett vanskligt och mycket tidskrävande arbete. Trots ^{14}C -dateringens metriska natur, vilken ju baserar sig på en mätning av ^{14}C -isotopens sönderfall, finns en hög grad av tolkning involverad i själva sammanställningen. Arkeologiska rapporter från olika tider innehåller olika nivåer av tydlighet. Ibland finns all data samlad i en sammanhållen tabell där allt är redovisat, ibland finns nästan ingenting redovisat i tabellform utan uppgifterna måste sökas genom rent detektivarbete i texterna. Om man som grävande arkeolog vill delta i en långsiktig kunskapsuppbyggnad till gagn för kommande generationer av arkeologer, tag fasta på följande: Redovisa gärna ^{14}C -dateringar med lab-nummer, fornlämningsnummer, anläggningsnummer (kontext), anläggningstyp, provämne (vedart, ben med mera), BP-ålder och kalibrerad ålder i en tabell. I all enkelhet har arkeologen därvid bidragit starkt till att underlätta sammanställningar i framtiden.

12.

Dateringar från bronsålder och förromersk järnålder. Totalt fanns 60 dateringar till bronsåldern och 76 dateringar till förromerskjärnålder.

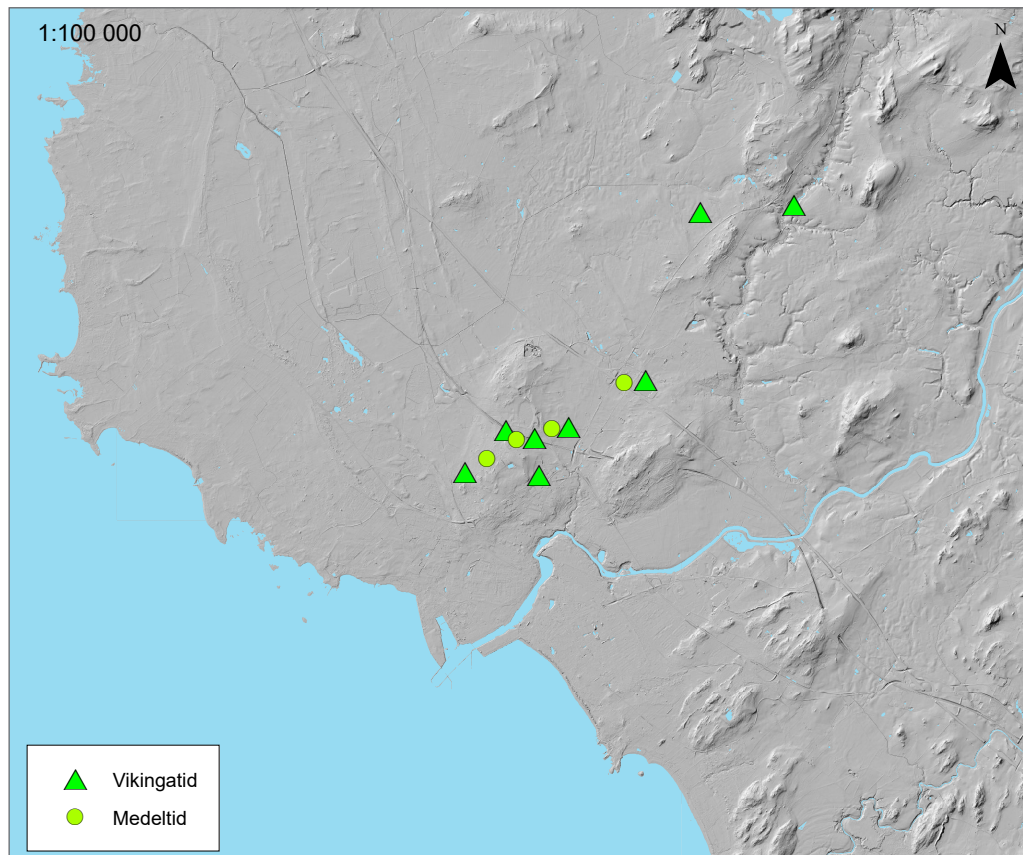
Bronze Age and pre-Roman Iron Age dates. A total of 60 dates were Bronze Age and 17 were pre-Roman Iron Age.

13.

Dateringar från vendeltid, folkvandringstid och romersk järnålder. Totalt fanns 37 dateringar från romersk järnålder, 6 dateringar till folkvandringstid och 27 dateringar från vendeltid.

Dates from the Vendel Period, Migration Period and Roman Iron Age. Altogether 37 dates were from Roman Iron Age, 6 from the Migration Period and 27 from the Vendel Period.

14.

Dateringar från vikingatid och medeltid. Totalt fanns 23 dateringar från vikingatid och 6 dateringar från medeltid.

Dates from the Viking Age and Middle Ages. A total of 23 dates were from the Viking Age and 6 were medieval.

Referenser

- Aulin, A 2004. *Tidigmedeltida grophus i Blackeberg. Halland, Vinbergs socken, Tröinge 6:4, RAÄ 128*. UV väst, Dokumentation av fältarbetsfasen 2004:1. Arkeologisk undersökning.
- Artelius, T 1993. *Stensättning i klapperstensgravfält*. Arkeologisk undersökning av fornlämning 23, Arvidstorp 2:216, Stafsinge socken, Falkenbergs kommun. UV väst – Internrapport.
- Artelius, T 1994. *Långhus och keramikugn – boplatzlämningar från bronsålder och förromersk järnålder vid Blackeberg*. Arkeologisk undersökning av fornlämning 124, Vinbergs socken, Falkenbergs kommun, Halland. Arkeologiska resultat, UV Väst 1994:22.
- Artelius, T & Arcini, C 1996. *Sannagård – boplatsområde och gravplats i halländsk brons- och järnålder*. Arkeologiska delundersökningar av fornlämning 30 och 97, Sannagård 1:19 och 3:1, Vinbergs socken, Falkenbergs kommun, Halland. Arkeologiska resultat, UV väst rapport 1996:223.
- Berger, Å 2012. *Stafsinge – Arvidstorp*. Arkeologisk förundersökning, RAÄ 132, 133 och 148, Stafsinge socken, Falkenbergs kommun, Hallands län. Rapporter från Arkeologikonsult 2012:2471.
- Brorson, T 2018. *Keramik och bränd lera från Stafsinge RAÄ133. Väst om Stommakulle Boplatsumundersökning av lämningar från bronsålder och förromersk järnålder*. Arkeologiska rapporter från Stiftelsen Hallands Läns museer 2018:1.
- Carlie, L 1992. *Brogård – ett brons och Järnålderskomplex i södra Halland. Dess kronologi och struktur*. Hallands Läns museers Skriftserie N°6.
- Carlie, L 1999. *Bebyggelsens mångfald. En studie i södra Hallands järnåldersgårdar baserad på arkeologiska och historiska källor*. Hallands läns museers skriftserie NO 10.
- Carlie, L 2004. *Landskap i förändring. Volym 5. Rapport från den arkeologiska undersökningen av tvärpilsboplatsen RAÄ 127:2, Vinbergs socken, Halland*. Hallands läns museer och Riksantikvarieämbetet 2004.
- Carlie, L 2014. *Kårarp och grannarna*. Utskrift 14. Stiftelsen Hallands läns museum, Kulturmiljö Halland.
- Johansson, N, Streiffert, J, Wranning, P 2002. *Landskap i förändring. Volym 4. Teknisk rapport från de arkeologiska undersökningarna av RAÄ:1–2 och fastigheten 4:9, Vinbergs socken, Halland*. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2002:2.
- Johansson, N, Streiffert, J, Wranning, P 2002. *Sammanfattande tolkning av RAÄ 127:1–2. Teknisk rapport från de arkeologiska undersökningarna av RAÄ 127:1–2 och fastigheten Tröinge 4:9, Vinbergs socken Halland. Volym 3*. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2002:2.
- Kadefors, O 2013. *Under vägen i Stafsinge. Vikingatida grophus och hantverkslämningar*. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2013:2.
- Kadefors, O & Nilsson, M 2018. *Väst om Stomma Kulle, boplatzlämningar från bronsålder och förromersk järnålder*. Arkeologiska rapporter från Stiftelsen Hallands Läns museer 2018:1.
- Lagerås, P 2013. *Agrara fluktuationer och befolkningsutveckling på sydsvenska höglandet tolkade utifrån röjningsrösen*. Fornvännen 2013.
- Ljungqvist, F, Charpentier 2009. *Från is till värme. Sveriges historia, 13000 f.kr–600 e.kr*. Nordstedts.
- Lundborg, L 1968. *Flatmarksgrav från yngre bronsålder påträffad vid Skogstorp 1:11, Stafsinge socken. Halland, årgång 51*.

- Lundborg, L 1972. *Undersökningar av bronsåldershögar och bronsåldersgravar i södra Halland*. Hallands Museum, 2.
- Lundqvist, L 1986. Boplatsslämningar i Sannagård, Fornlämning 97, Vinbergs sn. *Ny bidrag till Hallands äldsta historia nr 2. Bebyggelse – Kronologi. Boplatser från perioden 1800 f.kr–500 e.kr i södra Halland*. Riksantikvarieämbetet Undersökningsverksamheten.
- Montelius, O 1869. Hallands fornminnesförenings tidskrift.
- Mattsson, L 2010. *Från mesolitikum till tidig medeltid på 100 meter*. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2010:4.
- Nicklasson, P 2001. Arkeologisk undersökning vid RAÄ 116. *Landskap i förändring, volym 3. Teknisk rapport från de arkeologiska undersökningarna av RAÄ 116, 118, 120 och 122, Stafsinge socken, Halland*. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2001:1.
- Nordqvist, B 2006. *Stenålderslämningarna vid Ramsjöns forna strand. Forskningsundersökning av RAÄ 47 och 54, Bjärnhult 1:1, Stafsinge socken, Falkenbergs kommun, Halland*. Arkivrapport.
- Persson, P 1999. *Neolitikums början*. GOTARC Serie B. nr 1.
- Påsse, T 2004. Geologisk beskrivning av falkenbergsområdet. *Landskap i förändring. Hållplatser i det förgångna. Volym 6*. Hallands läns museer och Riksantikvarieämbetet 2004.
- Runer, J 2010. *Stafsinge. Inför kommunal detaljplanering. Stafsinge socken, Falkenbergs kommun*. Rapporter från Arkeologiskonsult 2010:2294.
- Skoglund, P 2007. Järn, jordbruk och bebyggelse – sydvästra Småland under järnålder och medeltid. *Utmarker, gårdar och människor. Om järnålder och medeltid i sydvästra Småland*. Kulturspridaren Förlag, Växjö.
- Streiffert, J, Schaller Åhrberg, E 1994. Åttatusen år vid Ätran. Projekt västgas I. *Arkeologisk undersökning av fornlämning 96 och 98, Tågarp 6:10. Vinbergs socken, Falkenbergs kommun, Halland*. Arkeologiska resultat, UV väst 1994:3.
- Strömberg, B 2005. *Gravplats – gravfält. Platser att skapa minnen vid – platser att minnas vid*. GOTARC Series B. Archaeological Theses no. 42.
- Sunding, L 2015. *Alla tiders förhistoria. Arkeologiska undersökningar inom fastigheten Tröinge 6:4, Vinbergs socken, Falkenbergs kommun, Hallands län*. Rapporter från Arkeologikonsult 2015:2790.
- Svedberg, V, Lundqvist, L 1993. *Arkeologiska undersökningar i Falkenbergs stad 1983–1990*. Rapport UV 19936:2.
- Svensson, M 2006. Neolitikum i Halland – en forskningsöversikt. *Utskrift 8*. Stiftelsen Hallands läns museum, Kulturmiljö Halland.
- Wallin, J-E 2004. Människan och Landskapet i Halland – en miljöarkeologisk studie i brons- och järnåldersbyggd, baserad på pollenanalyser. *Landskap i förändring. Hållplatser i det förgångna. Volym 6*. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2004:1.
- Welinder, S 1998. Neolitikum–bronsåldern, 3900–500 f.kr. *Jordbrukets första femtusen år. Del 1. Natur och kultur/LTs förlag*.
- Wranning, P 2012. *Arkeologiska undersökningar inför detaljplanering i Stafsinge och Falkenbergs socknar*. Hallands Läns museer, Kulturmiljö Halland. Uppdragsverksamheten, Halmstad 2012.

Summary

In the late summer and early autumn of 2016, Kulturmiljö Halland excavated a large prehistoric site, Stafsinge 133, near the city of Falkenberg in Halland on the Swedish west coast. The excavated area was large, the area was nearly 30 000 m². The geological conditions and the topography made the site good for prehistoric housing; 26 houses were found on the excavated surface. Even though it was a large area and there was a great quantity of houses, most of these, 23 of the houses, were dated to the period late Bronze Age/early Iron Age. Three houses were determined as older and were dated to early Bronze Age (period 2). Plenty of ceramics were collected and nearly all of the objects were considered to be from late Bronze Age or early Iron Age. From periods after the early Iron Age there were no houses and hardly any finds at all. The results suggested that the settlement was occupied during a relatively short period.

The excavation results from Stafsinge 133 showed a concentration of activity in the area to a very specific period, and therefore the question was asked if this was a general circumstance on other excavated sites in the nearby area. One way to attain an image of what had been explored on the sites and had been excavated by archaeologist over the years was to make a compilation of all ¹⁴C-analyses on all the sites in the surrounding landscape. In addition to the compilation of ¹⁴C-analyses, a list of all prehistoric houses was also compiled. In the study of the houses and ¹⁴C-dates, no reinterpretation was made; an important assumption was that the archaeologists had dated the most significant objects on each site and that the houses were correctly evaluated. The selected sites were from three parishes in the surroundings of the city of Falkenberg. These were *Stafsinge*, *Falkenberg* and *Vinberg*. The study showed that a total of 268 ¹⁴C dates had been analysed, from altogether 49 sites, during the period from 1986 to 2016. The collection of 268 ¹⁴C dates showed that the most common date, or the most likely date for a ¹⁴C-sample in the area, was 2282 BP (median). The periods late Bronze Age and early Iron Age were the most common to be dated. In that respect, the site Stafsinge 133 was a representative site in the landscape. The compilation of houses showed a similar situation; among 100 excavated prehistoric or medieval houses, 32 were dated to the Bronze Age (both early and late Bronze Age) and 21 to early Iron Age. Together, the ¹⁴C-analyses and the houses showed a possible population increase with a sudden start about 1000 BC and with a peak around 500 BC. After this, the sites change in character, and the landscape appears gradually to become less inhabited. This might indicate a large relocation of the population around AD 500. During the late Iron Age (Viking Age,) the landscape slowly appears to become reoccupied.

The study of the ¹⁴C-samples also showed how the use of the methodology changes over time. The ¹⁴C-methodology was used to a larger extent during the 1980s and 1990s. The median year for the ¹⁴C-samples was 1998, which is only 12

years after the first analysis was performed. The average number of samples before 1998 was 9,5 samples per excavation, with should be compared to the number of 3 samples per excavation after 1998.